

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

Kodėl Lietuvos valstybė turėtų teikti pirmenybę lituanistikai?

Prieš pabandant atsakyti, reiktų iš naujo ir iš naujo grįžti prie lituanistikos sampratos. Taip, tai humanistikos dalis, bet kur jos ribos? Gal išeities taškas – tyrinėtojo sąmonė, kurios turinys siejasi su Lietuva, lietuviškumu, su lietuviškumo patirtimi ir pasireiškimais, su sąmoninga nuostata tai, kas tiriama, vertinama, reflektuojama, matyti savo šalies, valstybės, jos žmonių poreikių, vertybių, jų kūrimo, saugojimo kontekste. Lituanistika prasideda iš esmės kaip savaiminė sąmonės reakcija į tai, kas svarbu individui, jo genčiai, bendruomenei, tautai. Brėsdama visuomenė imasi savaimingumą puoselėti, ugdyti. Ugdant humanistinius-lituanistinius užmojus, ugdoma ir pati visuomenė.

Iš tokios sampratos pirmas galimas atsakymas į klausimą, kodėl Lietuvos valstybei turėtų rūpėti lituanistika: valstybė yra nuo lituanistikos priklausoma. Priklausomas valstybės vidinis turinys, bendruomenės gebėjimas pačiai save suvokti, reflektuoti, reaguoti į pasaulį ir jo iššūkius adekvačia kultūros kalba, gyvybingomis idėjomis ir kontradėjomis. Lituanistika iš esmės valdo tautos pasakojimus apie save, netgi pakreipia viena ar kita kryptimi, koreguoja. Ne todėl arba ne tik todėl, kad lituanistikos srityje dirbantys žmonės turėtų kokių išskirtinių galių. Gebėjimus mąstyti, kelti idėjas ir jas reflektuoti didina ne tik profesinis humanitarinis pasirėngimas, bet ir nenutrūkstami dirbančios sąmonės susitikimai su kalbos, istorijos, taip pat ir meno istorijos, literatūros, paveldo šaltiniais bei su tomis problemomis, kurias kelia dabartis. Tokiems nepertraukiamiems susitikimams turi būti studijomis parengtų ir išugdytu bei išsiugdomu sąmonės imlumu pasiruošusių žmonių. Ne keli, ne keletas, ne keliolika. Turi būti pakankama kritinė masė, kad iš jos iškiltų gabių ir labai gabių. Ar turime tokių žmonių pakankamai? Nepakankamai, jei ne kiekybės, tai kokybės požiūriu. Jei turėtume tikrą humanitarinį avangardą, nereiktų kurti atskirų „valstybės įvaizdžio“ institucijų.

Humanitarinės, lituanistinės padėties rodiklis – nepakankamai intensyvi humanistika sudaro regimybę, kad idėjos yra sugalvojamos. Kad jos nėra

žmogiškosios dvasinės energijos gyvybė, nenutrūkstantys sąmonės pulsarai, o gali būti „gaminamos“ kieno nors specialiu užsakymu. Iš lituanistų turi išaugti žmonių, galinčių autoritetingai veikti; turi būti lituanistų, žinomų ir gerbiamų visuomenėje. Lituanistika yra ar turi būti gyvoji tautos ir valstybės idėjų ir ideologijų terpė, kartu ir kritinės analizės bei savianalizės galimybė. Ar turime to pakankamai? Ne, neturime, nors turime lituanistikos fakultetų, institutų. Kodėl? Atsakymas paprastas – mums labai stinga gabių žmonių. Humanistika ir jos svarbioji dalis lituanistika per pastarąjį dešimtmetį juntamai, fiziškai juntamai pradėjo stokoti gabių žmonių, jų tiesiog nebeateina ar ateina per mažai. Nesugebame jų pritraukti, suinteresuoti. Negabių žmonių lituanistika nėra įdomi, nėra patraukli. Bet turime sutikti, kad ir tarp mokslo daktarų neišvengiamai turi būti dalis mažiau gabių, problema – tinkamas tyrimo darbų organizavimas, paskirstymas. Nežinau, kaip galėjo atsitikti, bet ir gūdžiu sovietmečiu Vytautas Kubilius nedarbo pagalbinių darbų, o rašė knygą po knygos. Ir visgi drįsčiau teigti, kad svarbiausia, pirmenybinė pirmenybiškai suvoktos lituanistikos priedermė – telkti gabius žmones. Valstybės dėmesys, kurio ji negali išvengti, jei dar galime valstybiškiau mąstyti, turi padėti šią priedermę realizuoti.

Negalime pakankamai tikslingai nubrėžti lituanistikos perspektyvų. Pasirodo lituanistikoje gabus žmogus – pasirodo ir nauja perspektyva. Žinoma, tai nereiškia, kad planuoti neturime. Planuojant, kuriant strategijas, reikia bendro valstybės institucijų ir lituanistų bendruomenės darbo. Lituanistinių institutų vadovai, katedrų vedėjai, mano supratimu, gali bendruomenei tinkamai atstovauti. Vykdam reformą(-as), svarbu neišardyti darbinių kolektyvų.

Eiti į lituanistiką šiandien yra ne mažesnis iššūkis kaip pirmosioms pokario kartoms – sakysime, Jono Kazlausko, Justino Marcinkevičiaus, Vytauto Kubiliaus. Iš čia antrasis atsakymas – lituanistika yra neatskiriama nuo moralinio ir pilietinio angažavimosi. Žmogus ne tik tiesiogine, bet ir perkeltine prasme yra įsileidžiamas į kultūros saugyklas, prie kultūros, kalbos, istorijos klodų – ne tik jų saugojimui, bet ir gyvybingumo skatinimui, kūrybinio potencialo stiprinimui, darbui bendruomenės labui. Lituanistika yra įsipareigojusi ir įpareigota humanistika. Ji turi siekti būti reikalinga žmonėms, skaitoma, reflektuojama. Suprantu, kad Europos sąjungos direktyvose atskira grafa lituanistikai nenumatyta. Bet numatytas kiekvienos valstybės-narės savarankiškumas kultūroje. Numatytas dėmesys kultūros paveldui. Lituanistika didele dalimi siejasi su nematerialiuoju, dvasiniu, žodiniu paveldu. Tik iš lituanistikos konkretumo žvelgdami suvokiame

nematerialiojo dvasinio paveldo buvimą, jo saugos ir puoselėjimo reikšmę. Bet lituanistika turi būti ir dabartiška, reaguoti ne tik į modernaus humanitarinio mokslo iššūkius, bet ir į savo žmonių poreikius.

Trečias aspektas – esame palyginti jauno rašto kultūros šalis. Penketas šimtų metų (pusė laiko nuo Lietuvos vardo paminėjimo) yra per trumpa atkarpa kultūrinės tapatybės, kaip rašto tapatybės, susiformavimui ir to vyksmo pakankamai refleksijai. Lietuvių kalba yra svarbi ne tik lyginamiesiems, bet ir tipologiniams tyrimams. Negalima šioje srityje atsilikti. Turime daug atkakliau, daug didesnėmis pajėgomis dirbti, tirti, mąstyti. Mūsų humanistika dar neturi tvirto kūno ir tvirto stuburo, jai dar būtina valstybinė globa ir sauga. Dabar labiau negu bet kada. Esame išlikimo rizikos zonoje. Turime tai suvokti. Neatmesčiau nuosaikaus rezistencinio momento lituanistikoje, reiškiančio dėmesį savo tautai ir savo bendrapiliečiams. Netapkime tik direktyvų vykdytojais; platūs keliai, kuriais visi traukia viena kryptimi, bet yra ir einančių kelkraščiu, atskirai. Nebūtinai priešinga kryptimi. Negali būti pralenktas, jei nelenktyniauji. Pralenktas nebūtinai atsilikęs.

Paskutinis, kartu ir bendresnis argumentas – citata iš Friedricho Nietzsche's, jo „Žodžio filologų naudai“ iš *Linksmojo mokslo*. Kodėl reikia humanitarų-filologų:

Kad yra knygų, tokių vertingų ir karališkų, jog reikalingos ištisos mokslininkų kartos, kad jų pastangomis jos būtų išlaikytos švarios ir suprantamos, – tam tikėjimui nepaliaujamai stiprinti gyvuoja filologija. Jos prielaida ta, kad esama tų nedaugelio žmonių (nors jų iš karto ir nepamatysi), kurie tokiomis vertingomis knygomis tikrai moka naudotis: prie jų priklauso, matyt, tie, kurie patys tokias knygas rašo arba gali rašyti. Noriu pasakyti, kad filologija remiasi kilniu tikėjimu – tikėjimu tuo, jog tų nedaugelio, kurie visuomet „ateis“ ir kurių nėra tiesiogiai, labai reikia nuveikti didžiulį, varginantį, net nešvarų darbą: tai darbas *in usum Delphinorum*.¹

Taip, ir *in usum Delphinorum*; dofinams, tiems, kurie ateis. Jei neateis arba ateis mažai ir tada neišvengiamai santykinai mažai gabių, tai palengva nyks ir tai, kas iki šiol ir sunkiomis, varginančiomis sąlygomis padaryta. Nekuriant nieko negalima išsaugoti.

1 Friedrich Nietzsche, *Linksmasis mokslas*, Vilnius: Pradai, 1995, p. 131.

Jono Aisčio atodūsis: kad taip galima būtų praleisti gyvenimą pasirėmus ant rankraščių... Ar kam iš lituanistų ši viltis yra išsipildžiusi? Gal ne. Nebuvo kada, vis per didelė prabanga atrodė. Ir tebeatrodo. O rankraščių turime. Ir knygų tokio brangumo, apie kurį kalba Nietzsche, turime. Ne tik knygų. Ir smėlio žiupsnelį, išsivežtą iš Lietuvos vieno žymiausių Europos poetų, išsaugotą ir atgal sugražintą, saugų archyve, bet neapmąstytą, nesuvoktą. To smėlio žiupsnelio suvokimui reikia labai jautrios, išlavintos, ne tik humanistikos kalbą mokančios, bet ir tokią kalbą kuriančios sąmonės. Kaip ir, sakysime, tiksliam ir tikslingam Algirdo Juliaus Greimo paskutiniųjų laiškų perskaitymui, suvokimui, interpretavimui.

Mums atrodo, kad kultūra, humanistika, lituanistika, jų fizinės, finansinės galimybės yra priklausomos nuo valstybės. Iš tiesų yra atvirkščiai – valstybė kaip pati bendriausia, labiausiai išviršinė struktūra yra priklausoma ne tik nuo savo susikuriamų ekonominių, finansinių pamatų, gynybinių galių, bet ir nuo vidinių kultūros resursų, kalbos, literatūros, istorijos, filosofijos.

Kad ir kaip būtų nelengva, privalu tai suvokti. Galime būti tikri, kad, gindami lituanistiką, giname ir Lietuvos valstybę.

P.S. Ar mes, lituanistikos bendruomenės nariai, nenorėtume pažaisti savo žaidimo: pabandyti inventorizuoti, ko pasiekėme per dvidešimt metų, kokias knygas, kokius darbus suminėtume, jei ryžtumėmės sudaryti 20, 50, o gal 100 pozicijų sąrašėlį?

Sudarytume ir įsipareigotume perskaityti, a?

Tarpdiscipliniškumo ir intelektualinės savidisciplinos labui.